

יואב שורק

איזון לחרב ואיזון לשלום

אנו מוקפים אויבים, אבל מלחמה של ממש מתנהלת במחוז קרוב ורחוק גם יחד. האם יש לנו תפקיד?

ובקריית בו יפקדו / להזכירם לחיים ולמוות.
... כי זכר כל היצור לפניה בא. ואתה דורש מעשה כלם.

המלים הנשגבות הללו, שנוצקו לתבניתן ככל הנראה בידי פייטן ארצישראלי קדום בימי התנאים, מציבות את ראש השנה כיום שבו מוכרעת ההיסטוריה של "המדינות", – עוד בימים בהם השימוש במונח הזה היה נדיר. היסוד האוניברסלי כרוך בהיותו של ראש השנה "תחילת מעשיך", או "זיכרון ליום ראשון"; לא יום בריאת העם היהודי, אלא יום בריאת העולם או האדם.

והנה, בכואנו לבחון את מה שנשתנה מראש השנה הקודם אל ראש השנה הממשמש

ראש השנה המתקרב מכונה במסורת ישראל 'יום הזיכרון' – יום של רטרוספקטיבה, שהוא מעצם מהותו יום של דין. חשבון המעשים הוא גם חשבון הנפש. ובלב תפילות היום הזה, בפרק הזיכרונות של תפילת מוסף, מופיע הניסוח הבא, שהוא אולי אחד משיאיו של האתוס הלאומי-אוניברסלי של היהדות, הנע ונד בין האופי המאוד ישראלי של העמידה בתפילה לבין הרכיב האנושי-אוניברסלי שאופייני לראש השנה:

זה היום תחלת מעשיך / זכרון ליום ראשון / כי חק לישראל הוא, משפט לא-להי יעקב.

ועל המדינות בו יאמר: / אי זו לחרב. אי זו לשלום / אי זו לרעב. אי זו לשבע.

המאה ה-21. הערעור הזה נותר כאן, גם כאשר תשומת הלב התקשורתית נעה לחפש לה עניין אחר. חודשים ארוכים נמשכת הלחימה באוקראינה, גם אם קו החזית התרחק מהבירה, לחימה שכרוכה באובדן המוני של חיי אדם, במדים ושלא במדים, ובהרס שיטתי של ציוויליזציה.

ישראל נתונה תמיד לאיום ביטחוני קיומי. אפילו ימי השלום שאנו חווים בפועל עברו רדוקציה למב"מ, מערכה שבין המלחמות, ובצדק: סביבנו רוחשים ארגונים ומיליציות, ובינינו פועלים תאי טרור, וכולם מבקשים את נפשנו. איננו חיים בשלום שדומיין בעבורנו בידי מעצבי כרזות יום העצמאות של 1978, אחרי ביקור סאדאת. אבל העדר-השלום שלנו אינו דומה במאומה למלחמה שחוה אוקראינה, ולאיום שמתגלגל כלפי העולם כולו מהפעלת הכוח הרוסית. האם ישראל יכולה, וצריכה, לעשות יותר לנוכח המלחמה הזו?

זו שאלה קשה, שלה היבטים אסטרטגיים מורכבים. האם זו גם שאלה מוסרית? האם יש בכלל מקום לשאלות מוסריות במרחב הכוחני-הישרדותי של המערך הבינלאומי? והאם ישראל, שכבר נהפכה למעצמה במובנים רבים, יכולה להרשות לעצמה לצאת מעיסוקה המתמיד בהישרדות ולהרים את הראש אל עבר ייעוד אוניברסלי?

איני מתיימר להשיב על שאלות אלו. אבל ראוי לתת את הדעת על כך שבין המתבוננים בנו מבחוץ, יש כאלה שעבורם התשובה ברורה מאליה. בשבועות הראשונים של המלחמה, השדרים הישרים והעקיפים מאוקראינה הבהירו שהם נושאים עיניים לישראל כמופת, כמקור השראה,

ובא, אנו מוצאים פער בין הזירה הישראלית לזירה העולמית. בזירה הישראלית, בניגוד לרושם שנוצר לעתים מהרעש הפוליטי הגדול, לא השתנה כמעט דבר: האיראנים עודם מצויים 'על סף' הגרעין, וישראל עודה פועלת בשורה של דרכים עוקפות לבלימתם; בעיית המשילות והנאמנות של ערביי ישראל ממשיכה להתסיס את היומיום הישראלי ולאיים על העתיד; העתיד התחבורתי של ישראל ממשיך לאיים על כולנו, והגז ממשיך לזרום מהאסדות אל ההתעצמות הכלכלית של ישראל. הטרנדים הפרוגרסיביים ממשיכים לאתגר את החברה הישראלית, והמסורתיות ממשיכה להיות מותג מנצח בשיח החברתי-דתי. ישראל הראשונה וישראל השנייה, "ממשלת השינוי" ו"בלוק נתיהו", "שומר החומות" ו"עלות השחר", הכול נראה כאותה הגברת בשינוי אדרת. אפילו הפקרת שטחי סי לפעילות הרשות הפלשתינית, שהעסיקה אותנו בגיליון 15, מעסיקה אותנו כאן שוב בגיליון 31. כל הדברים יגעים: מחד גיסא תחושה של מבוי סתום, משבר חונק, אבל מאידך גיסא מציאות של שגשוג והתחזקות גם לנוכח עולם סוער.

אבל בבואנו לזירה העולמית, הסיפור אחר. המלחמה שזעזעה את המערב כולו החלה לפני יותר מחצי שנה, והפכה לאחרונה למעין רעש-רקע שאין מקשיבים לו. אבל גם בלי הקשבה, הוא שם: מעורר לתחייה מונחים ישנים, כמו חירות ולאומיות, טריטוריה וכוח אש, גוש מזרחי וגוש מערבי. האיור שהכין יוני שלמון ל'השילוח' 29, ובו משיב הטנק הרוסי אל ההווה את העבר האירופי רווי המלחמות, ביטא את הערעור שהכניסה הלחימה אל הנחות היסוד של

אחריות לעולם הוא מבטא ניכור למרחב הקרוב (מעין אותה נטייה של העדפת "עניי עיר אחרת", שאותה מתאר הרב חיים נבון בגיליון זה). מצד שני, הדוגלים בייחודו של העם היהודי ובבשורתו האוניברסלית נוטים להתעלם מכל מה שנמצא מחוץ לתחומי עם ישראל. הגויים, איך לומר, לא זוכים לעניין רב או אמפתיה רבה במרחב המסורתי בישראל. גם ממנו, אם כן, לא תצמח סולידריות ישראלית עמוקה עם אתגרי האנושות.

אולי אנו זקוקים לעוד כמה דורות של התאוששות מחיי-גלות, ושל התקוממות מחיי-הישרדות, כדי להרים את הראש ולהסתכל סביב, ולחבר מחדש את מה שהיה פשוט לפייטן הקדום: שיום חגם של ישראל הוא יום הדין של העולם, ושהייעוד הלאומי כרוך במהותו בחתירה לתיקון עולם רחב, ובאמפתיה כלפי כל שוכני תבל.

וכפוטנציאל לתמיכה של ממש. בעיני האוקראינים, כמו בעיני רבים בעולם כולו, ישראל אינה כשאר המדינות. היא מודל. מדינת הלאום מוקפת האויבים, מדינת התקומה שלאחר שואה, מדינת עמו של אלוהים מן הביבליה – וממנה, אכן, ציפו להוביל עמדה החורגת מהאינטרס הלאומי הנקודתי שלה.

האם עלינו לשאת את המשא שמטילה עלינו התודעה הזו של מתבוננים מבחוץ? האם זוהי שליחות קדושה, תיקון עולם – או שמא איולת אסטרטגית? אינני יודע. אני מנחש שגם אחרים מתקשים לגבש עמדה בשאלה הרת גורל זו. מה שכן ניתן לומר, בצער, הוא שאין לנו אפילו התחלה של דיון של ממש בנושא. השיח האוניברסלי בישראל מצוי בעמדת חולשה מובנית. מצד אחד, נושאי הדגל שלו בפועל הם אלה שהם אזרחי העולם בעיני עצמם, הסבורים שאין לעם היהודי (ולכל עם אחר) ייחוד וייעוד. זהו אפוא דגל חלש, שיותר ממה שהוא מבטא

יובל סימון טוב

סיבות לאופטימיות שמרנית

ל'נעורות' יש מתנגדת עיקרית אחת: המציאות. ברגעי משבר האחרונה מעירה את הראשונה

כך מהר!" ו"חכו, שכחתם משהו מאחור!". דבריהם נופלים לא אחת על אוזניים ערלות, אבל ככה זה להיות שמרן; היום, בכל אופן. אז בנפשי כבר התכוונתי לחיים של ויכוחים מעמדת מגננה בנושאים תרבותיים, כלכליים, פוליטיים וכדומה. אולי זה אפילו חלק מהכיף של להיות שמרן. וזה עשוי להסביר את תחושותיי המבולבלות, מעין

כשמרן, אני רגיל להיות אנדרדוג. איני יודע אם זה חלק מהותי מלהיות שמרן, או עניין תקופתי. אולי זה מצב שהתפתח מאז אירוע מסוים – נפילת הבסטיליה אולי, או וודסטוק – אבל בכל מקרה, בשלב כלשהו הפכו השמרנים לאלה שעומדים בצד, מביטים בצעדה חסרת המעצורים של הקדמה ומנסים לומר: "לא לשם!", "לא כל

תחושת ניצחון מהולה במבוכה, כשלאחרונה למדתי כיצד האג'נדה הפרוגרסיבית חטפה מהלומות קטנות בשתי חזיתות תרבותיות-פוליטיות משמעותיות – זו של התפשטות תפיסת ה"נעורות" (או במקור הלועזי "Wokeness") בהוליווד ובתרבות הפופולרית (ומשמ אל התרבות כולה); וזו של סוגיית האקלים (סוגיה מדעית לכאורה, אך תרבותית-פוליטית בפועל).

בנושא האקלים, גם בארה"ב וגם בגרמניה ישנם סימנים של התפכחות מסוימת מתקוות השווא שנתלו באנרגיות הרוח והשמש – תקוות שטופחו במשך שנים על ידי עיתונאים וארגונים שלא נתנו למציאות, דהיינו למגבלות של אותם משאבי אנרגיה ירוקים, לקלקל את חזון האפס-פליטות שלהם, ושסימנו כ"מכחיש מדע" את כל מי שהעז להצביע על הפגמים והחורים בבגדי המלך החדשים והמתקדמים – ומתן אמון מחודש, "פניית פרסה" של ממש במדיניות, באנרגיה הגרעינית המושמצת ובאיכותה כמקור אנרגיה נקי ובטוח.

בהוליווד, שני הסרטים המצליחים ביותר מאז שיבת בתי הקולנוע לפעילות רגילה אחרי מגפת הקורונה הם "ספיידרמן: אין דרך הביתה" – סרט גיבורי-על נטול מסרים "נעורים", במיוחד בהשוואה לשאר הסרטים בסוגה זו – ו"אהבה בשחקים: מאוריק", סרט אקשן פשוט שכולו מחווה להוליווד הישנה, המספר על חבורת טייסים אמריקנים שיוצאים להפציץ כור גרעיני של מדינת אויב המאיימת על בנות בריתה של ארה"ב (כן, כן). אפשר כמעט לומר שזה סרט שמרני. חובבי הקולנוע בעולם נהרו בהמוניהם לצפות בשני הסרטים הללו. בינתיים, הפרויקטים עתירי המסרים

הנעורים של שאר החברות בהוליווד, ובראשן האימפריה של "דיסני", מדשדשים מאחור מבחינת הביקורות וההכנסות גם יחד. חברת מארוול, שסרטי גיבורי העל שלה מהשנים האחרונות היו מהרווחיים בהיסטוריה של התעשייה, אומנם מתגאה בשנתיים האחרונות בגיוון חסר תקדים על המסך עם גיבורי על להט"בים, דמות ראשית ראשונה ממוצא אסייתי, הרבה נשים גיבורות-על וכמעט אך ורק גברים לבנים בתפקיד הנבלים – אבל לא מצליחה לתרגם את האג'נדה הפוליטית להצלחה בקופות. השיא הגיע לפני כמה שבועות עם הודעה חריגה ביותר, חסרת תקדים אולי: אולפני "וורנר ברוס" ביטלו את שחרור סרטם החדש "Batgirl" שכבר היה עמוק בשלב ה"פוסט-הפקה" וכמעט מוכן לצאת לאקרנים. כלומר, האולפנים הגיעו למסקנה שעדיף לספוג את ההפסדים, לא להרוויח אף סנט ממכירת כרטיסים, ורק לא לחשוף בפני הצופים את הסרט החדש של "אשת העטלף".

אבל יש כאן אלמנט נוסף. הרי האנרגיות הירוקות אינן מוכיחות את עצמן כבר זמן מה, ועדיין המגמה בארה"ב ובאירופה הייתה להציב עוד טורבינות רוח ולוחות סולריים, ולסגור את התחנות הגרעיניות שעוד נותרו; גם בהוליווד מעולם לא זוהה קשר הדוק בין עודף במסרים פוליטיים לבין הצלחה קופתית, ועדיין סוכני הנעורות רק הלכו והתרבו. אני אישית התחלתי לחשוב שהתעשייה קיבלה החלטה מודעת להתפשר על הרווחים לזמן מה ולהפוך את סרטיה מיצירות אמנות או בידור, ליצירות תעמולה פרוגרסיבית.

אם כן, מה נשתנה? מה גרם לממשלות גרמניה וארה"ב לחזור לפלרטט עם

שהמציאות דפקה שוב על דלתן של מדינות אירופה, האשליות הירוקות, שנראו בלתי מנוצחות בשנים האחרונות, התערערו גם הן. הסיפור ההוליוודי אינו שונה: ההקצנה בהטפה הפוליטית הגיעה אחרי שנים שבהן תעשיית הסרטים נחה על הררי כסף, הערצה והשפעה, שבזכותם היא יכלה להרשות לעצמה להפסיק לתהות מה הקהל רוצה לראות, ולהתמקד במה שלדעתה הוא צריך לראות.

אין כאן 'שינוי כיוון' של רוח הזמן, ובכלל, משברים הם דבר רע גם כשהם פוקחים עיניים; אבל אחרי ההסתייגויות הללו, יש בהתפתחויות הסמליות הללו משום בשורה לשמרנים, לאנדרדוגים של השיח: ראשית, לטענותינו יש ערך. במוקדם או במאוחר, מצעד הקדמה מבין שהוא הלך רחוק מדי, או התקדם מהר מדי, ונאלץ לסגת לאחור; ומאחור נמצאים השמרנים עם פתרונות, עצות, מחשבה ישנה-חדשה (ואולי עם חיוך קליל של "אמרנו לכם"). שנית, גם לשמרנים מותר לחוש אופטימיות: רוב הזמן נדמה שאנו מנהלים קרב מאסף, בעיקר בסוגיות כמו מדיניות האקלים ומה שנקרא "מלחמת התרבות" במערב; אבל הנה לכם שני ניצחונות קטנים, ומי יודע, אולי אלו סימני הראשונים של שינוי קרב.

הגרעין, ומה גרם ל"וורנר ברוס" לגנוז את "באטמן: הגרסה הנעורה"? מה שקרה הוא שהתפיסה הפרוגרסיבית התנגשה עם מה שאנו, השמרנים, תמיד הזהרנו אותה מפניו: המציאות.

המציאות בסוגיית האקלים הגיעה בדמות הפלישה הרוסית לאוקראינה, שפגעה באספקת הגז לאירופה וניפצה את האשליה של חיים עתירי אנרגיה ללא דלקים מאובנים וללא גרעין. בהוליווד, סימניו המאיימים של משבר כלכלי המתרגש לבוא הכניסו את ענקיות הבידור ללחץ והזכירו להן שיותר משהן אוהבות להטיף, הן אוהבות להרוויח כסף, והצופים, מה לעשות, רוצים סיפורים טובים ומרגשים, ולא תעמולה – פרוגרסיבית, פמיניסטית או אחרת.

האמת המתגלה לאור שינויי המדיניות הללו היא אמת שנאמרה לא אחת: סדר יום פרוגרסיבי מתאפשר כשהכול הולך חלק. אין זה מקרה שתנועת האקלים נולדה וצברה תאוצה בעשורים האחרונים ובמדינות המערב העשירות. רק אחרי שתרבות המערב כרתה יערות, שרפה מאובנים וזיהמה את דרכה אל חיי השפע, הנוחות, הקדמה הטכנולוגית, הבריאות והרווחה, היא יכלה להרשות לעצמה להתחיל לחוש נקיפות מצפון על הדרך שבה היא קנתה את כל אלה. נקיפות המצפון תלויות אפוא בתחושת הנוחות, וברגע שזו החלה להתערער, ברגע

ליאת נטוביץ-קושיצקי

מחזור פלסטיק מזוין

מיתוסים ורגשות תופסים מקום מרכזי בהחלטות בענייני סביבה, שלעיתים מביאות יותר נזק מתועלת. מבט מקרוב על פלסטיק, מחזור והטמנה

הממוין למפעלי המחזור השונים בארץ ובעולם.

מהי בעצם המשמעות של מעבר ממיון פסולת מעורבת במפעל אל מיון משולב, כזה שנעשה גם במקור וגם לאחר מכן במפעל? האם פלסטיק הממוין בצורה כזו מביא לתמורה גבוהה יותר במפעלי המחזור? והאם המיון במקור מגדיל את כמות הפלסטיק שמגיע למחזור ולא נותר באשפה הכללית? ואם אכן יש תועלת כלכלית או סביבתית במעבר למיון במקור – האם התועלת הזאת מקזזת את תוספת זיהום האוויר והעומס בכבישים הנוצר בשל התוספת הניכרת בכמות השינוע?

יש מי ששאל כבר את השאלות הללו. אמסטרדם, למשל, שנשלטת על ידי מפלגות הירוקים והשמאל, החליטה לפני שנה וחצי לחדול מן הפרדה במקור, ובכך הצטרפה לשתיים מהערים הגדולות במדינה, רוטרדם ואוטרכט, ולערים קטנות רבות נוספות.¹ נכון להיום לא מתבצעת בבירה ההולנדית כל הפרדה במקור של אריזות פלסטיק (גם לא בקבוקים) והפסולת המעורבת מועברת למפעל מיון גדול ומשוכלל מחוץ לעיר. על פי מחקר ראשוני שבוצע ברוטרדם, מהלך זה הגדיל את כמות הפלסטיק הממוחזר פי עשרה (!) ואף הפיק פלסטיק איכותי יותר, וכמובן חסך כסף רב.²

"אחרי הביקורת: הפחים הכתומים סוף כל סוף בדרך לירושלים" שיבחו הכותרות בפברואר האחרון. ירושלים, שלטענת המשרד להגנת הסביבה הפרה את חוק האריזות במשך שנים, סוף סוף נכנסה לתלם וחתמה על הסכם עם תאגיד תמיר לפינוי אריזות הפלסטיק, הקרטון והמתכת באמצעות הצבת פחים כתומים ברחבי העיר. לכאורה מדובר במהלך מבורך, שבו יותר פסולת תופרד במקור ותועבר למחזור איכותי. ואכן, הפעילים הסביבתיים באזור ירושלים שלחצו לבצע את המהלך נשמו לרווחה. אך האם באמת מדובר במהלך מועיל סביבתי? לא ברור.

מזה שנים מפנה ירושלים את כל הפסולת שלה אל מפעל המיון גרינט היושב בעטרות שבפאתי העיר. המפעל מפריד וממין סוגי פלסטיק ומעביר אותם למחזור במפעלים שונים בארץ ובעולם. אלא שלטענת המשרד להגנת הסביבה, מיון שלא במקור (כלומר לא באמצעות הפחים הכתומים, אלא באמצעות מכוונות במפעל מיון) מוביל למחזור באיכות נמוכה, ולכן עדיף להציב מאות פחים כתומים ברחבי העיר, להוסיף קו שינוע נוסף שיעביר את כל פסולת האריזות מרחק כפול ומכופל עד לתחנת המיון של תאגיד תמיר בראשון לציון (לתמיר שתי תחנות מיון נוספות בלבד, אחת באילת והשנייה בעפולה), ומשם שוב, לשנע את הפלסטיק

כימיקלי מזהם ומסרטן, שאינו מתכלה לעולם אלא רק מתפורר ומזהם את האדמה, את מאגרי המים ובסופו של דבר את גוף האדם. הנחת היסוד הזאת חלחלה מזמן לתוכניות העבודה של המשרד להגנת הסביבה, המכוון ל"כלכלה מעגלית", כלומר ללא שימוש בהטמנה, וחותר לטפל באשפה באמצעות מחזור רב ככל האפשר בתוספת מעט שריפת פסולת, והכי טוב – הפחתת השימוש בפלסטיק מלכתחילה. גישה זו רשמה לזכותה ניצחון מפואר בשנה שעברה כאשר הוטל מס מיוחד על כלים חד-פעמיים במטרה להפחית את השימוש בהם.

מיסוי החד-פעמי עורר דיונים מעניינים באשר להשלכותיו על אוכלוסיות חלשות. אך רוב הדיונים לא תהו על הנחת היסוד עצמה, שלפיה פלסטיק הוא רע לאנושות ורע לסביבה. לעיתים נדמה שהיחס הנפשי לפלסטיק עבר מזמן לקטגוריה כמו-דתית. הדחייה שהוא מעורר מקשה על בחינה רציונלית ועניינית של הבעיה. אין ספק שההעדפה כלפי הפרדה במקור, שגרמה לפעילי סביבה רבים בירושלים (ולקובעי המדיניות במשרד להגנת הסביבה) לדחוף למדיניות לאו דווקא יעילה, קשורה בדחייה נפשית זו. אתיחס לתפיסה הדתית הזו מייד, אך קודם אבחין בין בעיות שאכן קיימות בפסולת הפלסטיק לבין כאלו שהינן נספחים לא הכרחיים.

פלסטיק הוא בעייתי בעיקר כאשר הוא מושלך למרחב הציבורי. ראשית, הוא יוצר בעיה אסתטית חמורה – כפי שיודע כל מי שטייל בשבילי הארץ ובחופיה בקיץ האחרון. שנית, הוא עלול לפגוע בבעלי חיים המנסים לאכול שאריות מזון ארוזות בפלסטיק ועלולים לבלוע אותו. נוסף על כך, פלסטיק

האם ניתן להקיש מכך למקרה הישראלי? קשה להאמין שישראלים ייטו לבצע הפרדה טובה יותר במקור מזו שביצעו ההולנדים, כך שספק אם בצד הזה של המשוואה המשתנים בירושלים יהיו טובים מברוטרים. אומנם ייתכן שתחנות מיון האשפה המעורבת בערי הולנד טובות מזו של גרינט; לחילופין, ייתכן שתחנות המיון ההולנדיות שבהן מוין הפלסטיק שהופרד במקור היו יעילות פחות מהתחנה הגדולה של תאגיד תמיר. יכול להיות.

מכל מקום מה שבטוח הוא שלא נוכל לבדוק. חוק הארזיות מחייב את כל הרשויות להתקשר עם תאגיד תמיר לצורך מיון במקור באמצעות הפחים הכתומים, בהתבסס על שלוש תחנות המיון הקיימות. מחקר מסודר באשר לתועלת הסביבתית של שתי החלופות בכל הנוגע לעיר ירושלים לא נערך, וכעת גם לא יוכל להיערך.

כוונות טובות ללא כיסוי וקונספציות בעייתיות שולטות בתחום מחזור הפלסטיק כבר שנים רבות. כדי להבין קצת יותר את הסיבות לכך, אני מציעה שתצטרפו אליי למסע קצר בעקבות הפלסטיק ומחזורו.

פלסטיק: הסרת הקסם

עד לפני שלושים-ארבעים שנה פלסטיק נחשב לחומר אלוהי. התגלית המדעית שאפשרה ייצור חומר זול, גמיש, חזק ונוח לעבודה שינתה את העולם. מה יכלה עוד האנושות לבקש?

היום רוב הסיכויים שהאסוציאציות שיעלו בראשכם כשתתבקשו לחשוב על פלסטיק יכללו חופים מטונפים, דולפינים מתים, או הררי אשפה נוסח הסרט וול-אי המכסים את כל כדור הארץ. פלסטיק נחשב חומר

עשוי לפגוע בתשתיות ביוב, ומכוני טיהור שפכים נאלצים להשקיע משאבים רבים כדי לסנן חיתולים חד-פעמיים ומגבונים לחים המגיעים למערכות שלהם. בעיה חמורה במיוחד מתרחשת כאשר הפלסטיק מגיע לים. בדומה לחיות היבשה, חיות ימיות עשויות להיחנק משאריות פלסטיק מפוררות; הפלסטיק אף מתפרק לרכיבים קטנים מאוד (מיקרו-פלסטיק) ומגיע לגופם של דגים ובסופו של דבר גם לגוף האדם.

עד כאן החסרונות הגדולים. אך מה באשר לפלסטיק שנורק לפח האשפה במדינה מערבית מסודרת כמו ישראל? במקרה הזה הפלסטיק משונע למטמנה מרופדת היטב בשכבות רבות המגינות על הקרקע מפני זיהום, ההתפרקות שלו איטית בהרבה שכן הוא אינו חשוף לשמש לאורך זמן. והוא פשוט נותר באדמה כפי שהוא.

מה לא קורה לפלסטיק הזה? הוא לא פולט גזים מזהמים לאוויר והוא לא פולט גזי חממה. כאמור, פלסטיק אינו מתכלה בקלות. מטמנות פולטות גזי חממה בגלל חומרים אורגניים המצויים בהן. המטמנות פולטות חומרים מזהמי אוויר כאשר נוצרות בהן שריפות בלתי מבוקרות בגלל אותם חומרים אורגניים, לא בגלל פלסטיק. גם מפגעי הריח נגרמים בשל חומרים אורגניים שמתפרקים בקרקע.

מחזור הפלסטיק לכאורה עשוי לחסוך שימוש בעוד חומר גלם, אך לא את האנרגיה הכרוכה במחזור עצמו ובייצור המוצר לאחר מכן; והיות שכרגע חומר הגלם הוא תוצר לוואי של תעשיית הנפט, שלא הולכת להיעלם בקרוב, אין עלות נוספת בהפקתו כחומר גלם (ולכן הוא זול כל כך). כמובן, אם התחזיות על אודות המחסור בנפט יתממשו

(בינתיים הן נכזבו פעם אחר פעם), החומר הגולמי יעלה יותר, המחזור ישתלם יותר כלכלית, ועל כן יתבצע גם ללא רגולציה.

כמובן, גם ייצור הפלסטיק גורם לפליטת גזי חממה ולזיהום אוויר, כמו בכל תעשייה, אך כלל לא ברור שתמיד מוצר רב-פעמי חלופי יגרום לנוק מופחת בהקשרים אלו. פעמים רבות חומרים יציבים יותר מצריכים אנרגיה רבה יותר לצורך ייצורם, ועל כן שימוש בהם, ולא בפלסטיק זול חד-פעמי, מוצדק מבחינה סביבתית רק אם הוא נעשה פעמים רבות מאוד, הרבה יותר מכפי שמשתמשים בהם בפועל. מדינות רבות באירופה שמיסו את השימוש בשקיות ניילון חד-פעמיות חזרו בהן כאשר גילו זאת.³

החלופה שלא נבחנה

בכל זאת, השימוש הגדל והולך בפלסטיק יוצר בעיות גם כאשר הוא מושלך לפח במדינה מערבית מסודרת. ראשית, הפלסטיק תופס מקום רב. שנית, הוא תורם לזיהום האוויר בתהליך השינוע למטמנה שלרוב מרוחקת ממקומות יישוב מרכזיים. כמות הפסולת בישראל גדלה עוד ועוד. על פי נתוני המשרד להגנת הסביבה מדובר בכ-5.3 מיליון טונות בשנה של פסולת עירונית ומסחרית (אורגנית ולא-אורגנית).

אלו הן בעיות רציניות, אך דומה כי לא נעשתה בחינה מסודרת של מהות הבעיה ושל הפתרונות האפשריים לה, מעבר להפחתה בשימוש ולמחזור.

הטענה של היעדר שטח להטמנה נשמעת הגיונית במדינה קטנה כישראל, אך בהיעדר ביסוס לא ברור עד כמה היא מדויקת. קשה עד בלתי אפשרי להשיג כיום מסמך המסכם בחינה רצינית של עתודות הקרקע היכולות לשמש להטמנה בישראל. בפועל, הרשויות

בלבד במקומות קרובים יותר למרכז הארץ, כך שייחסו השינוע, מפגעי הריח וזיהום האוויר. הפלסטיק אולי לא ימוחזר, אבל את הקרקע דווקא אפשר למחזר: אפשר לפנות למשל למקומות מופרים (כלומר שטח שכבר נוצל בצורה זו או אחרת) כמו מחצבות ישנות, ולאחר שהמקום יתמלא ניתן יהיה לכסות את המטמנה ולבנות על גביה פארק, בדיוק כפי שנעשה בפארק חירייה (ובקלות יחסית, שכן ללא פסולת אורגנית הטיפול במטמנה פשוט בהרבה). רשות מקומית שבשטחה יוקם מתקן הטמנה מעין זה תרוויח כמובן סכומי כסף יפים שבהם תוכל להשתמש לצרכיה המקומיים. אם בעתיד מחזור פלסטיק יהיה כלכלי יותר, ניתן יהיה לחלץ את החומר הטמון בקרקע באופן קל יחסית.

בינתיים, עלות הטיפול בפלסטיק שנאגר במתקנים הכתומים (כ-50 אלף טון בשנת 2021) מושתת על היצרנים והיבואנים על פי חוק הארזיות – כלומר לפחות חלק גדול מהעלות מתגלגל לציבור הרחב – שכן עלות השינוע והטיפול בפלסטיק גבוהה פי כמה משווי בפועל בסוף הליך המיון. על פי הדו"ח הכספי משנת 2021 של תאגיד תמיר, שעזמו מתקשרים היצרנים והיבואנים לשם מחזור הארזיות, דמי הטיפול בארזיות, הכוללים איסוף, מיון, והעברה לחברות המחזור עומדים על 114 מיליון שקל בשנה, ואילו ההכנסות מחברות המחזור עומדות על 4 מיליון שקל בלבד. יש לציין כי הדו"ח מתייחס לכלל הארזיות, גם ארזיות נייר, קרטון, עץ, זכוכית ומתכת שמחירם גבוה בדרך כלל ממחיר הפלסטיק המיועד למחזור.

נוסף על כל זאת, לא ברור עד כמה השינוע

בישראל מונעות הקמת מטמנות חדשות ומטילות מגבלות רבות על שטחן. כיוון שבאותה שעה כמויות הפסולת גדלות, נוצר מצב של צפי למחסור במקומות הטמנה עוד בשנה הקרובה, ומנהל מקרקעי ישראל מתרה שוב ושוב במשרד להגנת הסביבה שעליו להציג תוכנית מסודרת לחלופות. די בימים ספורים שבהם מטמנות ידחו משאיות זבל כדי שנגיע לשריפה לא מבוקרת של פסולת או להשלכתה בצידי הכבישים במטמנות פיראטיות בקנה מידה מחריד, תוך יצירת נזק סביבתי שעשוי להיות דרמטי לאוויר ולמי התהום.⁴

במשרד להגנת הסביבה שוררת תקווה שבקרוב ממש יוקמו מפעלי מחזור רבים, כמו גם מתקני שריפה תרמיים, ושהישראלים יזרקו את ארזיות הפלסטיק לפחים הכתומים בכמויות מספקות כך שלא יהיה צורך באזורי הטמנה נוספים. בחלק מהמטמנות, כמו באתר דודאים, גם נבנו מתקני מיון אשר אמורים לסייע משמעותית בהקטנת נפח ההטמנה. מסיבות שונות – שרבות מהן קשורות בחוסר גיבוש מדיניות מסודרת ועקבית מצד המשרד עצמו, ובחסמים ביורוקרטיים נוספים – משאלת הלב הזו רחוקה מלהתגשם. בינתיים נעזרים בעיקר בפלסטרים זמניים: הרחבות מהירות של מטמנות קיימות, שמספיקות כל פעם לחודשים ספורים, וזאת בלי מכרו מסודר שעשוי לייעל ולהפחית את עלויות ההטמנה.

הזיהום הנגרם בשל שינוע הפלסטיק בהחלט בעייתי, אך ניתן להקל על בעיה זו באמצעות הקמת מטמנות פלסטיק בשטחים קרובים יותר לריכוזי האוכלוסייה. ניתן לחשוב, למשל, על הטמנה של פלסטיק

למפעלי המיון והמחזור השונים חוסך זיהום ופליטת גזי חממה. האומנם הזיהום שנוצר בעקבות השינוע לשלוש תחנות המיון של תאגיד תמיר בישראל ולאחר מכן למפעלי המחזור (חלקם בחו"ל), בתוספת הזיהום שנוצר בתהליך המחזור עצמו, נמוך יותר מאשר השינוע למטמנות המרוחקות (קל וחומר למטמנות קרובות אם יוקמו)? קשה מאוד למצוא מחקר שמשווה בין רמות הזיהום הללו. המחקרים שעליהם מסתמכים במשרד להגנת הסביבה כוללים גם את זיהום האוויר והעלות החיצונית של גזי החממה הנוצרים במטמנות, אך כלל אינם קשורים בהטמנת הפלסטיק.

אקטיביזם של טומאה וטהרה

"עצי פלסטיק מזויפים" (fake plastic trees), אחד השירים היפים באלבום השני של להקת רדיוהד האנגלית (משנת 1995), מדגים היטב את הרתיעה הנפשית מפלסטיק כסמל לתרבות מזויפת; תרבות שבה צמחים מזויפים מקשטים את הבתים ללא טרחה ומאמץ, וניתוחים פלסטיים בעבור אהבה פלסטית שרק נראית כמו הדבר האמיתי הם חלק מהשגרה המתישה.

בשנים האחרונות פלסטיק נתפס לא רק כזיוף אלא גם כמזהם. היחס הכמעט-דתי לפלסטיק ול"זיהום" הוא גורם מחייב מחשבה. כפי שהראה הפסיכולוג החברתי ג'ונתן היידט (בספרו *The Righteous Mind*), טוהר/זיהום הוא אחת משש הרגישויות המוסריות שמשפיעות על ההכרעות המוסריות שלנו. זו תפיסה בסיסית, ששותפים לה מרבית בני האדם, ואשר מתמעטת דווקא בחברות עירוניות וליברליות יותר; אלא שלעיתים התפיסה הזו, שהתמסדה בדרך כלל במושגים דתיים

של טומאה וטהרה בכל הקשור לאוכל ולמין, מוצאת את ביטויה גם בקרב אנשים בעלי השקפת עולם ליברלית יותר – בכל הקשור לטיפול בפסולת. ה"תחושה" שהפלסטיק מזהם, פעמים רבות אינה מבוססת על עובדות מוכחות, אלא על הכרעה ערכית שדברים שאינם מתכלים מהווים מעין "זיהום" בבטן האדמה. מדובר בתפיסה שהדימוי בה חזק פעמים רבות מהמציאות הנתונה.

חשוב לעמוד על כך. אדם שמרני בדעותיו יכול לסבור שיש פעולות שהן בלתי מוסריות גם אם הן נעשות בדל"ת אמותיו של אדם ובלי שנגרם מהן נזק. לעומת זאת, החילונית-הליברלי נוטה לשלול טענות מוסריות שאינן מושתות על שיקולי הוגנות או נזק לזולת, כלומר על טיעונים רציונליים. ציבור זה, שלרוב תומך בהרחבת המחזור, לא בהכרח מודע לכך שהרגשות החזקים שסוגיה זו מעוררת בו נשענים על אינטואיציות מוסריות יותר מאשר על עקרונות נזק ותועלת רציונליים ומבוססי מחקר.

אכן, לעיתים לאינטואיציות המוסריות הללו יש משקל חשוב, שכן הן אלה שביססו את התפתחות האנושות כפי שאנו מכירים אותה כיום. האם אין ממש בטענה כי חברה צרכנית המייצרת פסולת בכמות עצומה הופכת רקובה מבחינה מוסרית בין-אישית? האם דרך חיים כזו אינה פוגעת במידות חיוניות אחרות כגון הסתפקות במועט או צניעות? ומה לגבי הפלסטיק כסמל לחומר מלאכותי, עמיד, גנרי ונטול ייחודיות, המעודד תפיסת-חיים בצלמו ודמותו אלה? אלו שאלות חשובות שראוי לדון בהן בכובד ראש.

אך הפעלת כלים רגולטוריים כבדי משקל

בסיסי אך הוא כלל אינו מובן מאליו. יעיד על כך הזבל המכסה את רחובות ישראל ואת שטחיה הפתוחים.

שנית, משלל אפשרויות המחזור הכרוכות בעלויות חיצוניות רבות, קומפוסט ביתי או שכונתי הוא כנראה האפשרות הטובה ביותר. הוא אינו מצריך שינוע, הוא חוסך פסולת אורגנית שעלולה לגרום לשריפות, זיהום וריח לא נעים במטמנות, ותוצריו יכולים להיטיב עם הקרקע בסביבה הקרובה. את הרתיעה המוסרית הבסיסית מחיי צרכנות מוגזמים ונטולי תוכן רצוי למנף ליצירת תוכן ולהשקעה בערכים שכן חשובים לנו – לא להשקעת אנרגיה אינסופית במיון חומרים ובתדלוק רגשות אשמה מיותרים.

נגד הטמנת פלסטיק כי זה "לא מרגיש נכון", או חתירה להפרדה במקור דווקא ומחזור מתוך רגשות אשמה, עלולים לגרום לנזק כבד בעתיד – ולהותיר את הבעיות הסביבתיות והמוסריות האמתיות ללא פתרון.

*

מה יכול לעשות בינתיים האזרח הקטן, שבאמת מעוניין להקטין את זיהום האוויר, הקרקע והמים?

קודם כול, כדאי מאוד להקדיש זמן ואנרגיה לזריקה מסודרת של הזבל לפח ולחינוך הילדים לעשות כן. גם בחוץ, גם באירועים חברתיים מרובי משתתפים, וגם כאשר מדובר בזבל שאינו שייך לנו. לכאורה זה דבר

פעמים, ושקיות בד – בין 7,000 ל-20,000 פעמים. למאמר המתורגם לאנגלית ראו "Life Cycle Assessment of grocery carrier bags" באתר משרד הסביבה והמזון של דנמרק.

4. אילנה קוריאל, "בעוד כמה חודשים לא יהיה לנו איפה להטמין פסולת", *ynet*, 5.1.2022. דו"ח מבקר המדינה האחרון הצביע אף הוא על המחסור במטמנות, והמליץ בטווח הקצר לדאוג למציאת מטמנות נוספות עד שהמהלך להפחתת ההטמנה הפוך משמעותי ("פינוי פסולת ברשויות המקומיות והטמנתה", אתר מבקר המדינה).

1. Raymond Gradus, "More Dutch Municipalities Decide for Environmental Friendly Post-Collection of Plastic Waste" באתר JuniperPublishers.com

2. "Post-collection Separation of Plastic Waste: Better for the Environment and Lower Collection Costs?" באתר ideas.repec.org

3. דנמרק הייתה הראשונה שקבעה כי שקיות ניילון הן חלופה טובה יותר שכן כדי להצדיק את החתימה הסביבתית של שקיות אחרות צריך להשתמש בהן הרבה מאוד פעמים: שקיות פוליאסטר – לפחות 35 פעמים, שקיות נייר – 40

נדב שנרב

פתרון סרק מתחת לפנס

צמצום פליטות במדינות המערב הוא לכל היותר פרויקט חינוכי או תדמיתי. המדינות המתפתחות ימשיכו, ובצדק, להגדיל את אפקט החממה

על צריכת אנרגיה. במילים אחרות, על כל דולר שמיצרים האזרחים שם הם צריכים לשלם הוצאות אנרגיה של כ-14 סנט. מה היה קורה אם מחיר האנרגיה היה עולה פי חמישה, אם כל האנרגיה הייתה מסופקת על ידי תחנות בסגנון אשלים? במקרה כזה ההוצאות היו עולות ל-70 סנט לדולר, והופכות את מרבית ההשקעה לבלתי משתלמת. קשה להאמין שכלכלת ארצות הברית תשרוד במהלך כזה, ושמדינה זו תישאר עשירה, מובילה ומשפיעה לאחר מהלך "ירוק" בסגנון דומה.

והנה נקודה שלדעתי אנשים פחות מודעים לה. פחמן דו-חמצני נע די מהר באטמוספירה. בתוך שנתיים-שלוש, פליטות CO₂ חוצות את העולם, מגיעות מישראל לניו-זילנד ולהפך. להבדיל מטיהור מים או מניקוי אשפה, נושאים שבהם צעדים הננקטים בתוך המדינה יכולים לשנות את המצב המקומי ופחות מעניין אותנו מה עושים בנושא בנמיביה או בסיביר, עליית ריכוז דו תחמוצת הפחמן באוויר היא בעיה גלובלית שמבחינתה כל העולם הוא מקום אחד; אין הפרדה גיאוגרפית בין מדינות או אפילו בין יבשות.

לאחר שהבהרנו זאת, התבוננו נא בעקומה המצורפת. פליטות דו תחמוצת הפחמן אכן ירדו קצת – במאמץ אדיר, בהשקעה של טריליונים – בארצות הברית ובאירופה,

הנושא המכונה "משבר האקלים" נמצא כבר זמן רב בכותרות. העניין העיקרי שעליו מדובר הוא עלייה בריכוז דו-תחמוצת הפחמן (CO₂) באטמוספירה, עלייה הפוגעת ביכולתו של כדור הארץ להקרין חום אל החלל החיצון. מכיוון שכדור הארץ סופג מדי יום כמות חום גדולה מן השמש, ירידה ביכולתו לפזר את החום הזה תגרום לעליית הטמפרטורות, וזו עלולה לחולל נזקים כאלו ואחרים. כדי לעצור את התהליך מתבקשים הבריות לשרוף פחות דלקים מאובנים (נפט, גז, פחם, עץ) שהם מקורותיו העיקריים של ה CO₂ בעולמנו המתועש.

מדובר כאן בעניינים כבדי משקל. הפסקת השימוש בדלקי מאובנים עלולה לגרום להתנייקרות רבתי של האנרגיה, ומכאן נסיקה בעלות השימוש בחשמל, במחיר שינוע מוצרים, ובכל פעולה אחרת כמעט. לשם המחשה, תחנת הכוח התרמו-סולרית באשלים, פרויקט מפלצתי ומטופש במיוחד של ממשלת ישראל, מייצרת אנרגיה "ירוקה" בעלות גבוהה פי חמישה או שישה מעלות ייצורה של אותה כמות אנרגיה בתחנת כוח סטנדרטית.

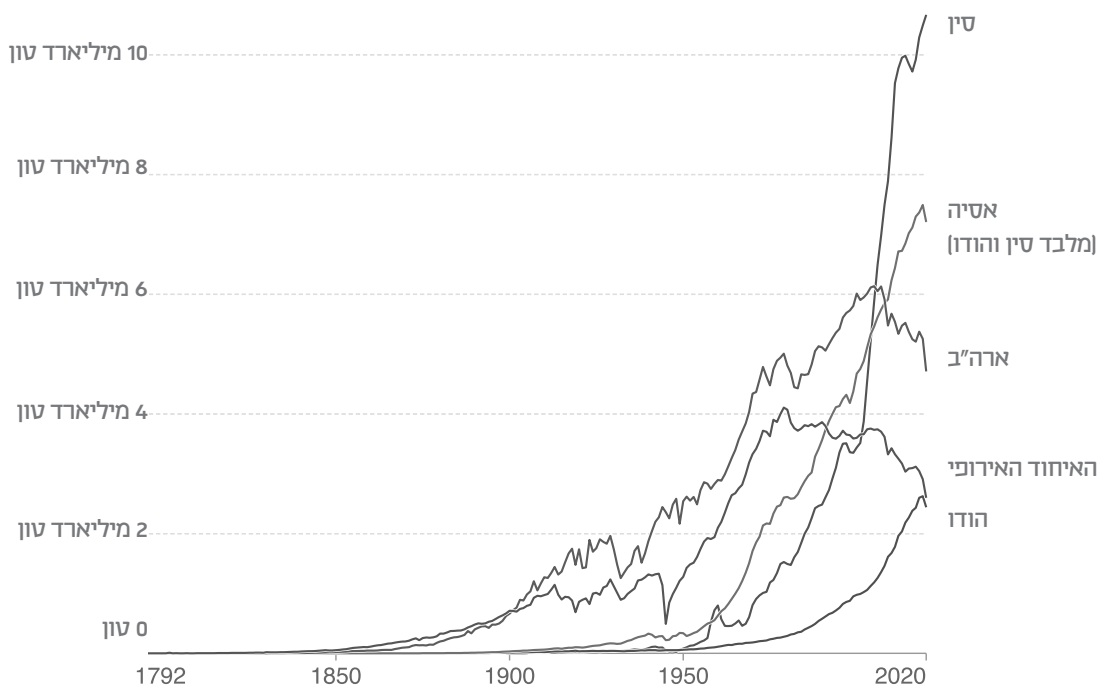
כדי להבין את ההשלכות ניקח כדוגמה את כלכלתה של מדינה עשירה כמו ארצות הברית. התמ"ג של מדינה זו, שאפשר לראותו כמייצג את ההכנסה הכוללת של האזרחים, גבוה פי שבעה, בערך, מההוצאה

אנרגיה. גם אילו הייתה ארצות הברית מורידה את הפליטות שלה לאפס מוחלט, ועוברת להסתמכות גמורה על תאים סולריים וכדומה, קצב פליטת ה- CO_2 לאטמוספירה היה גדל בגלל פעילותן של מדינות שמחוץ לעולם המערבי.

אבל אין לירידה המתונה הזו שום יחס לעליה הדרמטית שמתרחשת ממש בימים אלו בהודו, בסין, וביתר מדינות אסיה. כפי שהראתה ההיסטוריה של העשורים האחרונים, פיתוח כלכלי הוא שמוציא חברות מרעב ומעוני. העולם השלישי חדל מלהיות עני ככל שהוא מתפתח – וצורך

פליטות פחמן דו-חמצני שנתיות

מקור הנתונים: Our World in Data / התרשים על פי Global Carbon Project

אידאליסט מלונדון נוסע ברכבת לשבדיה כדי לחסוך את פליטות הפחמן שדורשת טיסה, בסין ובהודו נפתחים עוד עשרה מפעלים עם שמונים ארובות.

אגב, יש המנסים להציג את שפיכת הכסף על מיזמים בזבזניים של אנרגיה מתחדשת

אי לכך יש להבין כי הפעילות בנושא משבר האקלים היא, בעיקרה, מפעל חינוכי אדיר ממדים ותו לא. דורשים ממשפחה בקולורדו לקנות רכב חשמלי ביוקר כדי להציל את תושבי ניו-אורלינס מהצפות, ובינתיים שורפים יערות שלמים בברזיל. בזמן שבחור

של מחירו תוביל לרעב נרחב, למהומות אזרחיות ולקריסת החברה. לכן אפשר להניח די בבטחה שהממשלות במדינות מתפתחות לא ינקטו צעדים מטורפים ולא יקבלו את דרישות האקלימיסטים.

האפשרות השנייה היא להמשיך את הפעילות במדינות מפותחות בלבד. אפשרות זו תוביל להרס הכלכלות במערב ולהעברת העוצמה הכלכלית והצבאית למשטרים שאינם אמונים על חברה חופשית ודמוקרטית. דוגמה מוחשית לתהליך זה אנו רואים בימים אלה ממש, כאשר רוסיה מנצלת את תלות המערב בצינור הגז שלה וסין מצטרפת לחגיגה ומאיימת על טייוואן. מאידך גיסא, כפי שמראים הנתונים, ההשפעה של מדיניות אקלים קשוחה המוגבלת למדינות המערב תהיה זניחה, שהרי פליטות ה- CO_2 בעולם כולו ילכו ויגדלו. לזה כנראה קרא לייבניץ "הטוב בעולמות האפשריים".

האפשרות השלישית, שנראית לי הגיונית יותר, היא להשלים עם המצב הקיים, להתכונן לעליית טמפרטורה גלובלית של כמעלת צלזיוס אחת בעשרות השנים הקרובות, ולהשקיע את המאמצים לא בהפחתת הפליטות אלא בהתאמה למצב החדש. אפשר לקוות, כמובן, וכנראה בצדק, שהטכנולוגיה של העתיד תציע אפשרויות נוספות. לחילופין ניתן כבר היום להציע פתרון חלקי על בסיס חלופות ריאליות שיכולות לקסום גם למדינות לא עשירות – ובפרט אני מתכוון לשימוש באנרגיה גרעינית (סין והודו הן ממילא מדינות גרעיניות), שכן כורים גרעיניים אינם פולטים פחמן דו-חמצני והם יעילים מאוד ובטוחים מאוד.

כתמריץ למחקר שיביא לנו טכנולוגיות חדשניות, ירוקות ויעילות. זהו צידוק מוזר מאוד. כאשר ממשלות מעוניינות בפיתוח טכנולוגיה חדשה הן משקיעות במחקר, לא במיזמי ענק המבוססים על הטכנולוגיה המיושנת. שוו בנפשכם מדינה המכריחה כל אזרח לקנות תרופות לסרטן בסכום מסוים כל שנה, מתוך תקווה שהדבר יפתה יצרני תרופות להשקיע ולפתח תרופה טובה ולזכות בנתח גדול מן השוק שיצרה הממשלה בצויה. הגיוני? אם תשובתכם שלילית, אזי גם פעולתה של ממשלת ישראל, המכריחה את אזרחיה (על ידי העלאת חשבון החשמל שלנו במאות שקלים) לסבסד אנרגיה סולרית יקרה, אינה הגיונית באותה מידה. פיתוח יש לעשות במעבדות הרלוונטיות, ומיזמי ענק אפשר להקים לאחר שהטכנולוגיה קיימת, לא לפני כן.

למיטב הבנתי, על הגרסאות של עולמנו ותומכיהן – ובעצם גם על כל אדם החרד להשלכות ההתחממות הגלובלית – לבחור בין שלש אפשרויות:

האחת היא לדרוש מסין, מהודו וממדינות כמו וייטנאם או תאילנד לפגוע אנושות בכלכלה שלהן. צריך להבין את המשמעות של צעדים כאלו: בהודו, לדוגמה, יש 200 מיליון אנשים הסובלים מתת תזונה. כיום, התמ"ג לנפש של הודו הוא כ-1,900 דולר לשנה, ועל חשמל בלבד (לפני שטיפלנו במוצרי אנרגיה אחרים כמו דלק) משלם ההודי הממוצע כמאה דולר לנפש לשנה. אם עלות החשמל תקפוץ ל-500 דולר לשנה, ועלותם של דלק, נסיעות וכדומה תתייקר בהתאם, הפיתוח ייעצר – והעולם ייסוג לאחור. סביר להניח שההודים לא יוותרו על צריכת החשמל, ועלייה דרמטית

אלהרר להפסיק את חיפושי הגז – כל אלו כבר עולים לנו ביוקר רב, אבל הם נושאים בחובם את הפוטנציאל של קריסה כלכלית מוחלטת. כל זאת, כפי שהראינו, בלי להביא שום תועלת ממשית לעצם העניין, להפחתת כמויות הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה. חבל.

אם נפנה את מבטנו פנימה, כאן בישראל הוכיחו השנים האחרונות כי חוסן כלכלי, מעבר לתרומתו לשיפור איכות החיים, הוא גם מרכיב חשוב באיתנות הביטחונית של המדינה בתוך הסביבה הלא פשוטה שאנו נמצאים בה. היענות לתביעותיהם של מפחי בהלה וזורעי היסטריה, ומדיניות אווילית החוסמת אופציות, כמו החלטתה של קארין

פרופ' נדב שנרב הוא פיזיקאי ופובליציסט.

דוד פטר

צלילה חופשית במחילת הגלימות

פסיקת בג"ץ ביחס למדיניות ההגירה מאוקראינה זכתה להתעלמות תקשורתית, אך היא מבשרת על שחיקה נוספת בהגבלות החשובות על הרשות השופטת בישראל

חלקת אי-שפיטות נוספת, בין הבודדות שנתרו, נפרצה גם היא.

כדי להבין את מה שאירע נגלול את האירועים לאחור וננסה להתחקות אחר תוואי מחילת הארגב שבתחיתיה נטרפה דעתו של המשפט הציבורי בישראל.

ב-24 בפברואר 2022 תקפו כוחות רוסיים את אוקראינה וחדרו לשטחה מצפון, ממזרח ומדרום. אזרחים אוקראינים רבים נמלטו ממולדתם למדינות הבטוחות הסובבות, ודרכן, בטיסה, אף לישראל. מדינות אירופה העניקו לאזרחי אוקראינה מקלט ואשרות לשלוש שנים, אך אלפים מהם המשיכו לכיוון ישראל. מדינת ישראל הייתה חייבת לקבוע מדיניות ברורה ביחס למצב חריג זה. מתווה שרת הפנים שקד קבע כי יש לפלח את הקבוצות השונות ולקבוע מדיניות נפרדת

בתחילת חודש יולי השנה נטל בית המשפט העליון לעצמו את הסמכות לעסוק בתחום נוסף שממנו נמנע עד כה: עתירות של שגרירי מדינות זרות, ונושאים הכרוכים במדיניות החוץ של מדינת ישראל. מהלך דרמטי זה אירע כאשר בג"ץ קיבל עתירה שהגיש עו"ד תומר ורשה ובכך ביטל את מתווה שרת הפנים לכניסת אזרחי אוקראינה לישראל. פסק הדין פגש ציבור מנומנם ועורר עניין מועט למדי; הסוגיה מוסגרה כשאלת הגירה, ולאורך השנים הלוא הורגלנו בפסיקה אקטיביסטית בתחום ההגירה. "אף אם מדובר בפסק דין בעייתי", אמרו רבים לעצמם, "הרי זה סך הכול עוד מאותו דבר". בעלטת ההרגל הבחינו רק מעטים שבפסק דין זה הרחיב בית המשפט העליון את סמכויותיו בצעד אחד נוסף – ואף שניים.

מורחקים מישראל והם מציפים את בית הדין לעררים בהליכים משפטיים בתחום ההגירה מתוך ניסיון להשתקע כאן.

אם נרים את מבטנו מזירת אוקראינה לתמונה הגדולה נבחין כי באמצע שנות התשעים כ-81% מאזרחי ישראל היו יהודים, ואילו כיום שיעור היהודים נמוך מ-74%. יש בהחלט סיבה לדאגה, ולא ניתן לנהל שיח ציוני אחראי המתעלם מחשש ההשתקעות של אזרחים זרים, ואזרחי אוקראינה בפרט. על פי הנתונים שנמסרו לבית המשפט בחודש אפריל, בישראל שוהים 38,542 אזרחי אוקראינה (שאינם זכאי חוק השבות); מתוכם, כ-25,000 הגיעו לאחר פרוץ המלחמה.⁵ נכון לכתבת שורות אלו, אין די נתונים באשר להשפעת פסיקת בית המשפט העליון על כניסת פליטים מאוקראינה לישראל.

במבט בינלאומי, מדינת ישראל הסכימה לתרום הרבה מעבר לחלקה היחסי בקליטת נמלטים מהמלחמה, במסגרת חוק השבות (כ-30,000 זכאי חוק השבות מאוקראינה, רוסיה ובלארוס עלו ארצה מאז תחילת המלחמה).⁶ לאור זאת המתווה שאימצה מדינת ישראל ביקש לאזן בין הרכיבים השונים והביא בחשבון את העובדה שאזרחי אוקראינה מגיעים ארצה ממדינות בטוחות שבהן הם קיבלו כבר אשרות שהייה נדיבות ביותר, לרבות היתרי עבודה ומעטפת ביטוחית.⁷

אלא ששגריר אוקראינה בישראל לא היה שבע רצון מהמכסות שקבעה שרת הפנים. מחלוקות דיפלומטיות הן עניין שבשגרה, אלא שהשגריר החליט לעזוב את הזירה הדיפלומטית ופנה לעורך הדין תומר ורשה, בעל משרד עורכי דין בולט בתחום ההגירה,

לכל אחת מהן.² זכאי חוק השבות התקבלו, כמובן, בזרועות פתוחות ללא כל מגבלה. אזרחי אוקראינה (שאינם זכאי שבות; מכאן והלאה המונח "אזרחי אוקראינה" יתייחס רק למי שאינם זכאי שבות) התקבלו בישראל במסגרת שני אפיקים: (1) כניסתם של אזרחי אוקראינה שיש להם קרובים בישראל לא הוגבלה – מתוך רצון לאפשר לאזרחי ישראל להעניק מחסה זמני לקרוביהם שנמלטו מהקרבות; (2) לאזרחי אוקראינה שאין להם קרובים בישראל, נקבעה מכסה של 5,000 שוהים בארץ בכל רגע נתון.³ על כל זאת יש להוסיף כי שרת הפנים הכריזה על מדיניות אי-הרחקה ביחס לאזרחים אוקראינים ששהו בישראל בטרם פרצה המלחמה – קבוצה המונה מעל 20 אלף איש (חלקם שוהים בלתי חוקיים).

מדיניות הממשלה ביקשה לאזן בין מדיניות הגירה ציונית ואחראית, שתשמר את מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, לבין הרצון לסייע מבחינה הומניטרית לנמלטים ממלחמה – גם אם אינם פליטים במובן המשפטי (שכן הגיעו ממדינות שכנות בטוחות). הדאגה לזהותה של ישראל כמדינה יהודית אינה דאגה מופרזת. בשנים האחרונות הפכה ישראל מוקד משיכה להגירה בלתי חוקית של אזרחי אוקראינה.⁴ החל משנת 2014 סורבה כניסתם של למעלה מ-35 אלף תיירים אוקראינים, שתחקור ראשוני העלה כי בכוונתם להשתקע בישראל או לחפש בה עבודה. בחמש השנים האחרונות, 18 אלף אוקראינים הגיעו ארצה באשרת תייר, ומיד עם נחיתתם נתב"ג הגישו בקשה לקבלת מקלט מדיני ללא כל הצדקה – מתוך כוונה לנסות ולהשתקע בישראל. אוקראינה אף מככבת כמדינת המוצא הבולטת של

היתרי עבודה. היתרי עבודה הם מאפייין מובהק לכך שאין מדובר באשרת ביקור במסגרת הפטור ההדדי בין מדינות.⁹

שלישית, הצו אינו עוסק בנמלטים ממלחמה אלא ביצירת מסלול ביורוקרטי מקוצר לזמני שגרה. אפילו ההסכם עצמו שנכרת בין ישראל לאוקראינה מחריג אירועי חירום.

רביעית, סעיף 2 לצו הכניסה לישראל קובע במפורש כי "על אף האמור בסעיף 1, רשאי שר הפנים או מי שהסמיך לכך לסרב כניסתו לישראל של אדם כאמור אם יש, לדעתו, נסיבה המצדיקה זאת". לכן, אף אם נפרש שהצו חל על מקרה חריג כשלנו (פרשנות מופרכת כאמור), הרי שסעיף 2 מסמיך את שרת הפנים לסרב כניסה אם יש "נסיבה המצדיקה זאת".

חמישית, נדמה שמדינת אוקראינה עצמה איננה נוהגת על פי הפרשנות שאותה ביקש לבסס העותר, שכן אין היא נוהגת בהדדיות. לדוגמה, אוקראינה הגבילה כניסת תיירים מישראל לאומן בשל המלחמה,¹⁰ והחלטה זו מלמדת שהמלחמה מצדיקה – בעיני האוקראינים עצמם – התייחסות שונה לבאים למדינה וליוצאים ממנה.

גם ללא הטיעונים המשפטיים לגופה של עתירה, עומדת הטענה העקרונית הבאה: מדינה ריבונית קובעת לעצמה מי ייכנס בשעריה. אין לקבל את ניסיון השכנוע כאילו מדינה כפויה לקבל לשטחה אזרחי מדינה שנמצאת במלחמה אך בשל הסכם הדדי לפטור מוויזות עד 90 יום. דומה הדבר לטענה שאסור לאדם לשלוח ידו לכדור שעף לעבר פניו רק משום שהכדור הוא כדורגל מעוטר מחומשים שחורים. מעבר לעיון בגדרי תקנון פיפ"א ותחולתן רק במסגרת

וביקש ממנו לעתור לבג"ץ נגד הממשלה. ורשה לא היסס והגיש את עתירתו תוך צירוף המכתבים ששלח השגריר לשרת הפנים, שבהם איים השגריר לעתור נגד הממשלה. ורשה אף ציין במפורש בעתירתו כי היא מוגשת "לבקשתו" של השגריר ו"על דעתו".⁸

העתירה ביקשה לטעון כי הואיל ויש הסכם הדדי לפטור מוויזות תיירות בין ישראל לאוקראינה, אין זה בסמכות שרת הפנים לקבוע מכסה כלשהי לכניסת אזרחים אוקראינים. מבחינה משפטית, ורשה נתלה בכך שצו הכניסה לישראל (פטור מאשרה), התשל"ד–1974, קובע כי אזרחי אוקראינה פטורים מאשרה לתקופת שהייה של עד 90 יום.

טיעון מופרך

מייד אסביר מדוע אסור היה לבית המשפט לדון בעתירה והיה ראוי לו לסלקה על הסף, אבל תחילה אבקש לשכנע כי גם לגופם של דברים, מבחינה משפטית, טיעונו של ורשה שגוי ומוטעה.

ראשית, הצו עוסק בכניסה לישראל למטרת ביקור למשך תקופה של עד 90 יום. אזרחי אוקראינה שעוזבים את ביתם בשל המלחמה אינם יודעים למשך כמה זמן הם מגיעים. הם אינם מגיעים ל"ביקור" עד 90 יום; בשלב זה, הם אינם יודעים כמה זמן ישו בישראל ובהתאם גם רשויות המדינה אינן יודעות. לכן הפטור אינו עוסק בהם ואיננו חל עליהם.

שנית, מדיניות הממשלה הכוללת ביחס לאזרחי אוקראינה מעידה שלא מדובר בהקשר של ביקור זמני בארץ. בעקבות המלחמה הונהגה בעניינם של אזרחי אוקראינה מדיניות אי-הרחקה ואף מתן

מדיניות החוץ של ישראל. במיוחד נוהר בית המשפט מהתערבות בזמן אמת באירועים דיפלומטיים מתגלגלים בין ישראל למדינות אחרות.¹⁴ סוגיות אלו נתפסו כבלתי שפוטות, וזאת אף כאשר בפרטי העתירה היה וו משפטי להיתלות בו. בג"ץ הבהיר בעבר כי התערבותו ביחסי החוץ של המדינה תפגע בעקרון הפרדת הרשויות.¹⁵ לבית המשפט אין לגיטימציה דמוקרטית לעסוק בנושאים אלה, אין לו היכרות עם מכלול השיקולים והוא אינו נושא באחריות לתוצאות. והנה נעשה זבח מכבשת הרש הבודדה שנותרה מעדר הנושאים שהוכרו בעבר כבלתי שפטיים.

בכך התקדם בג"ץ במתקפתו על יתר הרשויות, ובחסות מעטה התרדמה הציבורית פסע שני צעדים נוספים: האחד, שחיקת שארית המגבלות על זכות העמידה של גורמים ללא זיקה לישראל; השני, שחיקת שארית מגבלות השפוטות בכך שהתקבלה עתירה שעניינה כרוך ביחסי החוץ של ישראל.

אחרית דבר: נשיא אוקראינה זלנסקי בירך את בית המשפט העליון הישראלי לאחר פרסום פסק הדין;¹⁶ השגריר האוקראיני העניק לעו"ד ורשה תעודה הוקרה על "שירות יוצא דופן לאוקראינה".¹⁷ זוהי מחילת הארנב של המשפט הציבורי הישראלי. במדינות דמוקרטיות מוכרים הסדרים מבניים שבהם יש שני בתי נבחרים, אך אינני מכיר הסדר דמוקרטי שבו יש שתי ממשלות זו על גב זו, כאשר העליונה כלל אינה נבחרת בידי הציבור. את שיטת מינוי השופטים החריגה הנוהגת בישראל יש לתקן, ואת ההסדרים המבניים בין הרשויות יש להשיב לאיזון. עד אז נגזרה עלינו נפילה חופשית ומתעתעת במחילת הגלימות.

עו"ד דוד פטר הוא חוקר בפורום קהלת.

קיומו של משחק, הרעיון מופרך כבר במישור האינטואיטיבי הראשוני. כבר אמר השופט מישאל חשין המנוח: "הנחת המוצא היא ... כי מדינה, כל מדינה, אינה חייבת להתיר לזרים להיכנס אל תחומה, לא כל שכן שאין היא חייבת להתיר לזרים להתיישב בה דרך קבע או אף דרך ארעי. כך מורה אותנו עקרון העל של ריבונות המדינה ...".¹¹ אלא ששופטי בג"ץ קיבלו את פרשנותו של ורשה לצו הכניסה לישראל וביטלו את המכסות שקבעה שרת הפנים.

ממשלה על-ממשלתית

אך עוד לפני העובדה שהעתירה הייתה משוללת יסוד מבחינה משפטית, אסור היה לבית המשפט לדון בה מלכתחילה משום שלעותר לא הייתה "זכות עמידה" – בהיותו בא כוח של שגריר זר וכן משום שסוגיות הנוגעות ליחסיה של ישראל עם מדינות אחרות כלל אינן שפוטות.

מאז שנות השמונים נשחק עיקרון זכות העמידה בישראל וכיום נותרו מחוץ לזכות זו שני חריגים בלבד: כאשר הנפגע נמנע במכוון מלעתור; וכאשר אין לעותר זיקה למדינת ישראל.¹² אין מובהק מהמקרה שלפנינו כדי להדגים מיהו עותר שאין לו זכות עמידה בשל היעדר זיקה לישראל. עו"ד ורשה הגיש את העתירה לבקשת שגריר זר, ואף פעל במהלך ההליך עצמו כמוציא ומביא בין שגריר אוקראינה לממשלת ישראל.¹³ עד לענייננו היה זה מובן מאליו שבג"ץ לא יאפשר למדינות זרות לעתור נגד מדיניות ממשלת ישראל. בג"ץ שחק אפוא אחד מן השרידים האחרונים שנותרו לממשלות על סמכויותיו.

מגבלה נוספת שהייתה מקובלת על בג"ץ עד הנה היא הימנעותו מעיסוק בענייני

1. בג"ץ 1765/22 תומר ורשה נ' שרת הפנים (נבו 3.7.2022).
2. ראו מכתבו של ראש מנהל האוכלוסין ברשות האוכלוסין וההגירה לוועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת מיום 1.3.2022: https://www.gov.il/BlobFolder/news/policy_enter_uk/he/policy_enter_isr_uke.pdf.
3. בר פלג, "ישראל תעניק אשרות ל-5,000 אוקראינים שנמלטו, מחציתם כבר נכנסו לארץ", הארץ, 8.3.2022.
4. קלמן ליבסקינד, "הוויכוח האמיתי בנושא הפליטים מאוקראינה נסוב סביב השאלה – מי בעד מדינה יהודית?", מעריב, 12.3.2022. במאמרו סוקר ליבסקינד נתונים שאסף ד"ר נתנאל פישר, ראש בית הספר למדיניות ציבורית, ממשל ומשפט במכללת שערי מדע ומשפט וחוקר בפורום קהלת.
5. בר פלג, "שקד הודיעה כי תעסוקת פליטים אוקראינים תוגבל ב-17 ערים", הארץ, 21.7.2022.
6. משה כהן, "30 אלף עולים וזכאי חוק השבות הגיעו לישראל מאוקראינה, רוסיה ובלארוס מאז פרוץ הלחימה", מעריב, 6.7.2022.
7. "How the EU is supporting Ukraine", אתר מועצת אירופה, 22.5.2015.
8. סעיף 6 לכתב העתירה.
9. רישיון ביקור שמוענק לתיירים עד 90 יום, המכונה ב/2, לא כולל היתר עבודה. היתר עבודה דורש רישיון מסוג אחר, המכונה ב/1.
10. "אוקראינה לא תאפשר כניסת ישראלים לאומן בחגי תשרי וזו הסיבה", מעריב, 7.7.2022.
11. בג"ץ 7052/03 עדאלה נ' שר הפנים, פ"ד ס"א(2) 202 (2006).
12. בג"ץ 2915/96 הייקינד נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד (1) 818 (1996).
13. אבישי גרינצייג, "השגריר האוקראיני הציב אולטימטום, ואז התקפל: 'טעות פקידותית'", גלובס, 5.4.2022.
14. בג"ץ 8902/05 שמש נ' ראש הממשלה (נבו 5.5.2010).
15. בג"ץ 6120/19 כהן נ' יד ושם (נבו 17.7.2020).
16. ראו ציוץ בחשבון הטוויטר שלו מיום 3.7.2022: https://twitter.com/ZelenskyUa/status/15435676922.04068865?s=20&t=-KpiW30vu9xjCbQvPHb_xA
17. ראו רשומה בחשבון הפייסבוק של משרד תומר ורשה מיום 14.7.2022: <https://www.facebook.com/warsha.adv/posts/pfbid0cwoWiDG5bvfcUgFKJ2kGriBqN132VKWvbRuA9txf2F35UMyffXv.PYCU95dfW23p6l>

שמעון נטר

לא דובס ולא יער

סיפורי הזוועה המופצים בעקבות פסק הדין של בית המשפט העליון בארה"ב בנושא ההפללות אינם משקפים את המציאות המשפטית המורכבת שנוצרה שם

להיכנס בעובי הקורה ולנסות להבין מה בדיוק אומרים החוקים וכיצד הם מיושמים בפועל.

מרו עד דובס

כידוע, ארצות הברית היא פדרציה של חמישים מדינות. לכל מדינה מערכת חוקים ומשפט משלה, הכפופות להוראות החוקה הפדרלית. בתקופה שקדמה לפרשת רו נגד וייד, רוב מוחלט של מדינות ארצות הברית הטיל מגבלות כאלו ואחרות על ביצוע הפללות במסגרת החוק המדינתית. כל מדינה, וחוקיה. רק בארבע מדינות – אלסקה, הוואי, ניו יורק וושינגטון – ביצוע הפלות היה מותר.⁶

בשנת 1970 עתרה אישה ושמה נורמה מקורבי, תחת השם הבדוי "ג'יין רו", נגד החוק בטקסס אשר אסר על הפלות באופן גורף, מלבד במקרה של סכנה בריאותית לאם. בסופו של הליך, בשנת 1973, הכריע בית המשפט העליון כי החוקה הפדרלית מגנה על "הזכות לפרטיות", הכוללת את זכותן של נשים לבצע הפלה ללא התערבות או הגבלות מצד השלטון, המדינתית או הפדרלית, וזאת כל עוד לעובר אין יכולת קיום מחוץ לרחם. משמעותו המיידית של פסק הדין הייתה ביטולם או הקפאתם של כל אותם חוקים מדינתיים שהגבילו או אסרו על ביצוע הפלות לפני הטרימסטר השלישי להיריון.

פסק הדין שפרסם לאחרונה בית המשפט העליון האמריקני בעניין דובס נגד ג'קסון עורר הדים ברחבי העולם המערבי במשך שבועות רבים. בפסק הדין בוטלה הלכת רו נגד וייד² המפורסמת משנת 1973 אשר קבעה כי לנשים יש זכות חוקתית לבצע הפלה. השפעותיה של הסוגיה חרגו הרבה מעבר לשאלה הקונקרטית, והן מערבות סוגיות רוחב בדבר תפקיד בית המשפט, פרשנות החוקה, זכויות אדם ואף הגדרתם של החיים עצמם.

ברשימה קצרה זו אני מבקש לרדת מגובה אותם דיונים שברומו של עולם אל קרקע מעשית יותר, ולהתייחס לפן של הסוגיה שאליו הקורא הישראלי נחשף באופן פחות מבוסס – השלכותיו המעשיות של פסק הדין. בשל היותה של הסוגיה כל כך טעונה ושנויה במחלוקת, גם דיון אמפירי עובדתי שכזה הפך עד מהרה, ולמרבה הצער, לזירת קרב סנסציוניות משני צידי הדיון. תומכי ההפלות טוענים שבמדינות שמרניות מסוימות חל איסור על הפלה אפילו אם ההיריון הוא תוצאה של אונס בילדה בת עשר,³ או גם במקרה של עובר ללא דופק,⁴ ומתנגדיה טוענים שבמדינות פרוגרסיביות מסוימות הפלות מתבצעות גם תוך כדי הלידה ממש, ללא כל הצדקה רפואית.⁵ עד כמה נכונות טענות עובדתיות אלה?

כדי לעמוד על העובדות לאשורן, עלינו

בסמוך לפרסום פסק הדין נערך משאל עם בקנזס – מדינה שמרנית מובהקת – בשאלה אם להסיר את ההגנה הקיימת בחוקת המדינה על ביצוע הפלות בשלבים מוקדמים של ההיריון. תושבי קנזס בחרו ברוב גדול להשאיר אותה על כנה.¹¹

מדינות שונות, הגבלות שונות

מנגנוני הגבלת ההפלות הם מגוונים – החל בפסילת שיטות הפלה שונות, עבור בהצבת מגבלות על מנגנוני המימון וכלה בהתנכלות רגולטורית לנותני שירות.¹² בשל אילוצי במה זו, בחרתי להתמקד בהגבלות החוקיות המובהקות ובשתי קבוצות של פרמטרים המשפיעים עליהן: הראשונה נוגעת לשלבי ההיריון השונים – מרגע ההפריה, מרגע זיהוי הדופק, לאחר מספר שבועות מסוים או החל מהרגע שבו יש יכולת קיום; השנייה נוגעת לתנאים השונים שבהם ההגבלות אינן תקפות – כאשר נשקפת סכנה לחייהם או בריאותם של האם והעובר, במקרי אונס וגילוי עריות, או בשל שיקולים סוציו-אקונומיים.

אני מודע היטב לכך שמעבר למסגרת החוקית הגלויה, ישנם גורמים נוספים בעלי השפעה לא מבוטלת על הנגישות להפלות, כגון היכולת לנסוע לבצע את ההפלה במדינה שבה ההליך מותר, מנגנוני הסכמה ויידוע מסובכים, או היקף הכיסוי הביטוחי והמימון הממשלתי הניתנים לביצוע ההליך.¹³ לדוגמה, פעילים מתנגדי-הפלות ניסחו לאחרונה הצעת חוק שנועדה לאסור על מעבר בין מדינות לצורך ביצוע הפלה,¹⁴ חרף העובדה שבפסק הדין בעניין דובס כתב השופט קאוואנו כי איסור כזה יהיה בלתי חוקתי.¹⁵ הרחבה בנוגע לסוגיות אלה תצטרך להיעשות בהודמנות אחרת.

בשנת 1992, בפסק הדין בעניין קייסי,⁷ שינה בית המשפט מעט את המסגרת הטרימסטרית שנקבעה בעניין רו, ואימץ עיקרון גמיש יותר של "נטל לא מוצדק". על פי עיקרון זה – שספג ביקורת על הגדרתו הפתוחה לפרשנות – מגבלות על הפלות המתבצעות לפני יכולת הקיום תהיינה מותרות כל עוד אינן גורמות לנטל כבד מדי על הנשים המבקשות לבצע הפלה. כך, לדוגמה, פסל בית המשפט העליון חוק של מדינת טקסס שדרש ממרפאות הפלה לעמוד בדרישות קפדניות, דומות לאלו שבהן נדרשות לעמוד מחלקות כירורגיות.⁸

מאז פסק הדין בעניין רו, הפלות היו מותרות, לכאורה, בכל מדינות ארצות הברית וכמעט ללא כל הגבלה, לפחות עד לשלב יכולת הקיום. בפועל, המצב היה הרבה פחות פשוט. מדינות רבות עשו ככל יכולתן כדי לעקוף את הלכת רו.⁹ כך, לדוגמה, כבר בשנת 1976 הצליחו הרפובליקנים בקונגרס לחוקק את חוק "הייד", שאסר על שימוש בכספים פדרליים למימון הפלות חוץ מאשר במקרים חריגים.¹⁰ משמעות הדבר הייתה שנשים ממעמד סוציו-אקונומי נמוך במדינות שבהן הפלות לא זכו למימון מכספי המדינה, ואשר נשענו על כספים פדרליים לקבלת שירותי בריאות בסיסיים, היו מנועות מלבצע הפלות, למעשה גם אם לא להלכה.

כל זאת השתנה בפסק הדין בעניין דובס. שופטי הרוב בפסק הדין קבעו כי הלכת רו הייתה "שגיאה חמורה" בדין, וכי לנשים אין זכות חוקתית להפלה. השאלה אם להגביל או לאסור על הפלות הושבה לידי המדינות כדי שיכריעו בעניין, כל אחת באמצעות ההליך הדמוקרטי הפנימי שלה. כך לדוגמה,

אם נבחן את המדינות שבהן הפלה אסורה מרגע ההפרייה, נגלה כי גם בהן האיסור אינו גורף לגמרי. אלבמה וטקסס, לדוגמה, שבהן נכנסו לתוקף החוקים המחמירים ביותר, מתירות הפלה במקרה של סכנה בריאותית לאם,²⁴ במקרה שבו יש חשש ממש, המגובה בחוות דעת מקצועית, שהאישה תפגע בעצמה אם לא תבצע הפלה,²⁵ או כשהעובר סובל מאנומליה קטלנית.²⁶ כמו כן, הוצאת עובר מת או טיפול בהריון חוץ-רחמי מוחרגים מההגדרה של הפלה בחוק,²⁷ וזאת בניגוד לטענות שונות המושמעות בנושא.

בחלק מחוקי מדינות אלה, מקרי אונס או גילוי עריות אינם מהווים מקרים חריגים. מחוקקים רפובליקנים אומנם הצהירו כי הם מתכננים להכניס חריגות כאלו לחוק,²⁸ אולם לעת עתה הן אינן קיימות לפחות בחמש מתוך שמונה המדינות שבהן האיסור גורף. היקפם ומידת ההשפעתם של האיסורים החדשים על הפלות בעקבות אונס וגילוי עריות אינם ברורים, ותלויים בממצאי מחקרים שונים. האומדנים השונים, המבוססים על מספר מקרי האונס שדווחו בטקסס בשנת 2019, נעים בין כ-740 לכ-2,368 נשים שהרו כתוצאה מאלימות מינית באותה שנה במדינה.²⁹

לעומת זאת בפלורידה, לדוגמה, הפלות מותרות על פי דרישה עד לשבוע החמישה עשר להריון.³⁰ מאותו מועד, הפלות מותרות כדי להגן על חייה ובריאותה של האישה, לקורבנות אונס, גילוי עריות, אלימות במשפחה או סחר בבני אדם, ובמקרים שבהם מתקיים פגם חמור בעובר.³¹ לשם השוואה, מדובר בהסדר מקל אף יותר מזה שנהוג ברבות ממדינות אירופה, ביניהן

נכון למועד כתיבת שורות אלו, רוב מכריע מקרב מדינות ארצות הברית מגביל הפלות במידה כזו או אחרת, ומאפשר אותן במקרים מוגדרים. מתוכן, שמונה מדינות מגבילות הפלות מרגע הכניסה להריון (הגבלה זו לא כוללת איסור על נטילת גלולות "היום שאחרי");¹⁶ ארבע מדינות מגבילות הפלות החל משישה שבועות אחרי המחזור האחרון (או מרגע שזוהה דופק לעובר);¹⁷ שלוש מדינות מגבילות הפלות מהשבוע החמישה-עשר או השמונה-עשר והלאה;¹⁸ ולבסוף, עשרים ושמונה מדינות מגבילות הפלות מהשבוע העשרים עד העשרים וארבעה, או מרגע יכולת הקיום.¹⁹ לצד מדינות אלו, בשבע מדינות נוספות ובמחוז קולומביה ניתן לבצע הפלה בכל שלב של ההריון ללא כל הגבלה.²⁰

חשוב לשים לב למורכבות המצב, שכן בחלק מהמדינות, למרות ההכרעה בעניין דובס, השהו בתי המשפט חוקים מחמירים יותר מאלה הנמצאים כעת בתוקף, על מנת לבחון אם הם עומדים בתנאי החוקות המדינתיות (לכל מדינה חוקה משלה).²¹ בהקשר זה מעניין לציין כי ממשל ביידן הגיש תביעה נגד מדינת איידהו בטענה שהמדינה מגבילה הפלות במקרי חירום רפואיים שאינם בהכרח מסכני חיים, אך עדיין עשויים להיות קשים, וכי הגבלה זו סותרת את החוק הפדרלי.²² כמו כן, בחלק מהמדינות מחוקקים כבר הצהירו על יוזמות להטלת הגבלות מחמירות יותר מאלו הקיימות כעת, ובארבע מדינות מקרב אלו שבהן ההגבלות תלויות בשלב ההריון, צפוי להיכנס לתוקף איסור גורף מרגע ההפרייה.²³ מדובר אם כן בתמונה דינמית ומורכבת, ויש לזכור שהמצב החוקי עשוי להשתנות.

איסור הפלה בילדה בת עשר שנאנסה, או הטענות להפלת עוברים דקות לפני הלידה? ובכן, כפי שראינו, קריאה פשוטה של החוקים הרלוונטיים אכן עשויה להביא למסקנה שלפיה התרחישים הללו אפשריים.

אולם להערכתנו, בשני המקרים מדובר יותר בהתלהמות מאשר במציאות. בהתייחסות למקרה הילדה בת העשר הצהיר התובע הכללי של אוהיו כי לילדה לא הייתה שום סיבה לנדוד לאינדיאנה לצורך ביצוע ההפלה שכן מדיניות התביעה הרשמית היא שלא להעמיד לדין במקרה כזה.³⁷ בדומה לכך, מספקי שירותי הפלה במדינות כגון מחוז קולומביה, שבהן הפלה מותרת עד למועד הלידה ממש, מבהירים כי בפועל הפלות כאלה מתרחשות רק במקרים שבהם יש צורך רפואי ממש, או סיבה חריגה וכבדת משקל אחרת.³⁸

סוגיית ההפלות בארצות הברית טעונה מאוד, והטיעונים הנשמעים משני הצדדים מעידים על סערת רגשות, כאשר כל צד מנסה לבצע דה-לגיטימציה לצד השני. אני מקווה שיש בסקירה זו כדי לסייע להבהרת מצבם של חוקי ההפלות בארצות הברית, גם אם לא באופן ממצה.

צרפת, אוסטריה וגרמניה, שלפיו הפלות מותרות לפי דרישה עד השבוע השנים עשר או ארבעה עשר בלבד, שלאחריהם הפלה מותרת רק מסיבות בריאותיות או במקרי אונס.³²

ניתן להבחין כי ברוב מדינות ארצות הברית נהוג לעת עתה הסדר די אחיד, שלפיו הפלות מותרות על פי דרישה עד למועד יכולת הקיום, או עד תקופת הזמן הסמוכה לכך, ולאחר מכן הן אסורות מלבד במקרים חריגים הנוגעים בעיקר לבריאות האישה. לשם השוואה, באירופה יש כיום רק שלוש מדינות המאפשרות הפלה ללא תנאי עד למועד יכולת הקיום – בריטניה, איסלנד והולנד.³³

לבסוף, כפי שכבר ציינתי, בשבע מדינות בארצות הברית לא קיימת כל הגבלה על הפלה עד לרגע הלידה ממש. מצב חוקי דומה אינו קיים בשום מדינה באירופה.³⁴ מבחינה חוקית גרידא, כל עוד העובר מומת ברחם³⁵ ניתן לבצע במדינות אלה את ההפלה עד לרגע הלידה, ללא כל צורך לציין את הסיבה להפלה.³⁶

אם כן, מה בנוגע לטענות הדרמטיות על

6. Rachel Benson Gold, "Lessons from Before Roe: Will Past be Prologue?", Guttmacher Institute, March 1, 2003.
7. Planned Parenthood v. Casey, 505 U.S. 833 (1992).
8. Whole Woman's Health v. Hellerstedt, 579 U.S. 582 (2016).
9. לראיה: כתשעה אחוזים מכלל ההפלות בארצות הברית התבצעו במדינות שאינן מדינות מגוריה של האישה. ראו Isaac Maddow-Zimet, Kathryn Kost, "Even Before Roe Was Overturned, Nearly One in 10 People Obtaining an Abortion Traveled Across State Lines for Care", Guttmacher

1. Dobbs v. Jackson Women's Health Organization, No. 19-1392, 597 U.S. ____ (2022).
2. Roe v. Wade, 410 U.S. 113 (1973).
3. Aaron Blake, "What Ohio Abortion Law Says about a 10-year-old rape Victim", *The Washington Post*, July 15, 2022.
4. Timothy Bella, "Woman says she carried dead fetus for 2 weeks after Texas abortion ban", *The Washington Post*, July 20, 2022.
5. Lauren DeBellis Appell, "Virginia is for infanticide? Abortion bill leaves me shocked by what's going on in my own state", January 31, 2019.

- .Institute, July 21, 2022.
10. 42 U.S.C. §18023.
11. ראו תוצאות משאל העם באתר BALLOTPEdia הכותרת "Kansas No State Constitutional Right to Abortion and Legislative Power to Regulate Abortion Amendment (August 2022)".
12. ראו Maya Manian, "Lessons from Personhood's Defeat: Abortion Restrictions and Side Effects on Women's Health", 74 *Ohio St. L.J.* 75 (2013), עמ' 83 (זמין במרשתת).
13. על זמינות המימון הממשלתי לכיסוי הפלות במדינות השונות בארצות הברית ראו "State Funding of Abortion Under Medicaid", *Guttmacher Institute* (זמין במרשתת).
14. Caroline Kitchener and Devlin Barrett, "Antiabortion lawmakers want to block patients from crossing state lines", *The Washington Post*, June 30, 2022.
15. פסק-דין דובס, בעמוד 10 לפסק דינו של השופט קאוואנו.
16. ראו '4-23H-26 לקוד מדינת אלבמה; '401-61-5 לקוד מדינת ארקנסו; '45-41-41 לקוד מדינת מיסיסיפי; כותר 7, פרק 188 לקוד מדינת מיזורי; '861, פרק 32, כותר 21 לקוד מדינת אוקלהומה; פרק 34-23A לקוד מדינת דקוטה הדרומית; '001-170A לקוד מדינת טקסס; '940.04 לקוד מדינת ויסקונסין.
17. ראו '15-216-39 לקוד מדינת טנסי; '195-2919 לקוד מדינת אהיו; '680-41-44 לקוד מדינת קרוליינה הדרומית; '141-12-16 לקוד מדינת ג'ורג'יה.
18. ראו '390.0111 לקוד מדינת פלורידה; '311.782 לקוד מדינת קנטקי; '76-7-302.5 לקוד מדינת יוטה.
19. ראו '3-05.3-14-02.1 לקוד מדינת דקוטה-הצפונית (חוק "טריגר" המגביל הפלות מרגע ההפריה אמור להיכנס לתוקף בקרוב) [חוקי טריגר הם חוקים המנוסחים כך שייכנסו לתוקף מיד עם ביטול הלכת רון]; '18-608 לקוד מדינת איידהו (חוק "טריגר" המגביל הפלות מרגע ההפריה אמור להיכנס לתוקף בסוף חודש אוגוסט 2022); '356102 לקוד מדינת ויומינג (חוק "טריגר" המגביל הפלות מרגע ההפריה אמור להיכנס לתוקף בקרוב); '63-9512 לקוד מדינת אריזונה (חוק "טריגר" המגביל הפלות מהשבוע החמש עשרה אמור להיכנס לתוקף בחודשים הקרובים); '40:1061.13 לקוד מדינת לואיזיאנה; '4-16-2M לקוד מדינת וירג'יניה המערבית (חוק גורף יותר הושעה לעת עתה בצו שיפוטי); '1-34-16 לקוד מדינת אינדיאנה; '7-707 לקוד מדינת אייווה; '65-6724 לקוד מדינת קנטס; '750.323 לקוד מדינת מישיגן; '50-20-109 לקוד מדינת מונטנה; '329-28 לקוד מדינת נברסקה; '14-45.1(a) לקוד מדינת קרוליינה הצפונית (החוק קובע הגבלות לאחר עשרים ושניים שבועות, אולם לעת עתה הוא מושהה בצו שיפוטי); '3203, 3211(a) לקוד מדינת פנסילבניה; '5
- 18.2-71, 18.2-74 לקוד מדינת וירג'יניה; '55/1-25(a) לפרק 755 לקוד מדינת אילינוי; '329:44 לקוד מדינת ניו המפשייר; '123468 לחוק הבריאות והבטיחות במדינת קליפורניה; '19a-602(b) לקוד מדינת קונטיקט; '1790 (b) לפרק 24 לקוד מדינת דלוור; '16-453 (b) לקוד מדינת הוואי; '1598 לכותר 22 לקוד מדינת מיין; '20-209 לחוק הבריאות הכללי במדינת מרילנד; '12M, פרק 112 לקוד מדינת מסצ'וסטס; '1442.250 (b) לקוד מדינת נבדה; '2599-aa, 2599-bb לחוק הבריאות הציבורית במדינת ניו-יורק; '23-4.13-2(d) לקוד מדינת רוד איילנד; '9.02.110 לקוד מדינת וושינגטון.
20. מדינות אלה הן: אלסקה, קולורדו, מחוז קולומביה, ניו ג'רזי, ניו מקסיקו, אורגון, ורמונט ומינסוטה (במדינת מינסוטה קיים חוק המגביל הפלות לאחר יכולת קיום, אולם הוא בוטל בצו שיפוטי בשנת 1976 בעניין *Hodgson v. Lawson*, 542 F.2d 1350, 1358 (8th Cir. 1976) (per curiam)). לסיכום ראו "Tracking the States Where Abortion Is Now Banned", *The New York Times*, August 17, 2022.
21. כך לדוגמה, בוויג'יניה המערבית אמור היה להיכנס לתוקף חוק המגביל הפלות מרגע ההפריה, אולם הוא הוקפא בצו שיפוטי. ראו Leah Willingham, "Judge blocks enforcement of West Virginia abortion ban", *AP News*, July 19, 2022.
22. ראו עדכון באתר משרד המשפטים של ארצות הברית, תחת הכותרת "Justice Department Sues Idaho to Protect Reproductive Rights", August 2, 2022.
23. מדינות אלה הן: איידהו, דקוטה-הצפונית, טנסי ויומינג. ראו בהפניות לחוקיהן בהערות לעיל.
24. ראו לדוגמה '12-104-171 לקוד מדינת טקסס.
25. ראו לדוגמה '3(6)-23H-26 לקוד מדינת אלבמה.
26. ראו לדוגמה '3(3)-23H-26 לקוד מדינת אלבמה.
27. ראו '245.002 לקוד מדינת טקסס.
28. ראו לדוגמה Gromer Jeffers Jr., "John Cornyn supports allowing exceptions to Texas abortion law for rape, incest", *The Dallas Morning News*, May 21, 2022.
29. האומדן המינימלי מתבסס על חישוב של 5% מתוך מספר מקרי האונס המדווחים על ידי המרכזים לבקרת מחלות ומניעתן (CDC). נתון זה מבוסס על המחקר: Holmes, Resnick HS, Kilpatrick DG, Best CL, "Rape-related Pregnancy: Estimates and Descriptive Characteristics from a National Sample of Women", *Am J Obstet Gynecol*, 1996 Aug;175(2), pp. 320-325. האומדן המקסימלי מתבסס על חישוב של 16% מתוך מספר מקרי האונס המדווחים. נתון זה מבוסס על המחקר של Kathleen C. Basile, PhD et al, "Rape-Related Pregnancy and Association With Reproductive Coercion in the U.S.", *Am J*

36. ראו באתר קליניקה להפלות במחוז קולומביה, שם נאמר כי הקליניקה רשאית לבצע הפלות בכל שלב, בלי לשאול שאלות: "Abortion After 26 Weeks".
DuPont Clinic, "Abortion After 26 Weeks".

37. ראו מכתב הבהרה מטעם התובע הכללי במדינת אוהיו, שפורסם בטוויטר בתאריך 14.7.2022: "Ohio Attorney General Dave Yost on Twitter's Office issued 'The Ohio Attorney General' the following legal explainer regarding 's Heartbeat Law' exemptions to Ohio".

38. — Ariana Eunjung Cha, "Tough questions and answers — on 'late-term' abortions, the law and the women who get them", *The Washington Post*, February 6, 2019.
Foster, D.G. and Kimport, K. (2013), "Who Seeks Abortions at or After 20 Weeks?", *Perspect Sex Repro H*, 45, pp. 210-218
שם נמצא כי בחלק מהמקרים ההפלה מתבצעת מסיבות קלות יותר.

Prev Med, 2018 Dec; 55(6), pp. 770-776
נתונים בדבר מקרי האונס במדינת טקסט ניתן למצוא באתר Statista, תחת הכותרת "Forcible Rape Rate per 100,000 Inhabitants in the UNITED States in 2020, by state".

30. ס' 390.0111 לקוד מדינת פלורידה.

31. שם.

32. מידע על החקיקה הרלוונטית במדינות אירופה ניתן למצוא באתר "Abort Report", תחת הלשונית "European Data". מסמך המסכם את המקורות הרלוונטיים נמצא בתחתית העמוד תחת "Sources" או בכתובת https://abort-report.eu/wp-content/uploads/Abort-Report_sources-2021.pdf.

33. שם.

34. שם.

35. אם העובר אינו מת קודם ההפלה, מדובר במה שמכונה "הפלת לידה חלקית", האסורה בחוק הפדרלי. ראו 18 U.S.C. § 1531